

A HÁZASSÁGI BONTÓPEREKRŐL

A válás a leginkább megterhelő változások egyike az ember életében, amely próbára teszi az alkalmazkodó képességet, az egyénét és a társadalmát egyaránt.¹ A válás ugyanis nem egyszeri esemény, hanem hosszú ideig tartó bonyolult folyamat, amely a szándék kialakulásától a válás utáni életvitel kialakulásáig tart.

A válás okai és a jog viszonya meglepően tisztázatlan terület, pontosabban az, ahogyan a házasság és a válás jogi szabályozása hat a válási okok mennyiségének változására, illetve, ahogyan a válási okok mennyisége hat a jogi szabályozásra. Ennek a kölcsönhatásnak a jog oldalán tükröződő eredménye, hogy az ún. vétkességi elven alapuló bontást a zsidó-keresztény kultúrkörben lassan világszerte kiszorítja a vétkességet mellőző válás lehetősége. A válás természetesen vidékünkön sem ismeretlen, gyakoriságát, terjedését a következő jászberényi adatsor mutatja².

	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Házasságkötések száma	192	189	213	170	193	235	227	192	153	177	168
ebből 1995. dec. 31-ig felbomlott	44	38	17	23	26	24	27	16	7	3	2

A házasság felbontásának első állami szabályozását hazánkban az igen korszerűnek számító 1894.évi XXXI. tc. oldotta meg a vétkességi elv alapján. Kimerítően felsorolta azokat a bontó okokat, amelyek fenntartása esetén a bíró az egyik házastárs kérelmére felbonthatja a házasságot, egyidejűleg elmarasztalva a másik házastársat. Ha az alperes vétkességét nem sikerült bizonyítani az eljárás során, akkor a házasságot nem lehetett felbontani. Ha viszontkereset folytán mindkét fél hibájából történt a házasság felbontása, a bíróság mind a két házastársat vétkes-

¹ Munkám elkészítéséhez a Jászberényi Városi Bíróság nyújtott segítséget. Külön szeretném megköszönni Ivanics Erzsébet bírónő támogatását.

² A Polgármesteri Hivatal adatai alapján

nek nyilvánította. Nem kérhette a házasság felbontását, aki a házastársának vétkes cselekményébe beleegyezett vagy abban részes volt. A kereseti jog elenyészett, ha a házastárs a vétkes cselekményt megbotcsátotta.

Bizonyos bontó okok abszolútnak számítottak a törvény szerint. Ilyenek voltak például a házasságtörés, természet elleni fajtalanság elkövetése, új házasság kötése, tudva, hogy az előző házasság még fennáll, vagy az, ha az egyik házastárs a másik életére tör. Más okok, relatív erejüknel fogva a bíró mérlegelésére voltak bízva, hogy az alperes házastársnak valamilyen, a jogszabályban tételesen felsorolt relatív bontó okok között szereplő szándékos magatartása (például: „erkölcstelen élet megátalkodott folytatása vagy a házasság megkötése után öt évnél rövidebb időtartamú fegyházra vagy börtönre ítélték avagy a házastársuk családjához tartozó gyermeket bűncselekmény elkövetésére rábírtja”) a házaspár egyéniségének és életviszonyainak gondos figyelembevételével feldúlta-e annyira a házaspár viszonyát, hogy a felbontást kérőre nézve a további életközösség elviselhetetlenné vált.

A közös megegyezés bontását nemcsak hogy nem szabályozta, de szerette volna teljesen kiküszöbölni a törvény. Ha a házastársak közös megegyezéssel szerettek volna válni, akkor ki kellett játszaniuk a szabályozást, és erre a legjobb lehetőséget a „hűtlen elhagyás” mint törvényes bontó ok biztosította. Azaz, ha a felperes arra hivatkozással kérte a házasság felbontását, hogy a másik öt „szándékosan és jogos ok nélkül elhagyta”, akkor a bíróság előtt az elhagyástól számított 6 hónap elteltével a hűtlen felet az életközösség visszaállítására kötelezte, ha azonban ez a fél a határozatnak a bíróilag megszabott határidő alatt igazolatlanul nem tett eleget, akkor a házasság „hűtlen elhagyás” címén felbontottá vált.

Fordulatot az 5800/1945.(VIII.22.) ME sz. rendelet hozott bontási jogunkba azzal, hogy a korábbi bontó okokhoz további hármat csatolt, amelyek a házaspár vétkeségétől függetlenül szolgálhattak a házasság felbontásának alapjául. Ezek voltak: öt évi különélés után bármelyik fél kérhette a házasság felbontását, a felek közös megegyezéssel kérhették a bontást, ha a különélés óta már legalább két év letelt, végül kérhette a házasság felbontását az, akinek házastársa gyógyíthatatlan elmebetegségben szenvedett.

A családjogi törvény (Csjt.) teljesen új alapokon szabályozta a válást, mellőzte a bontó okok tételes felsorolását, és a házasság felbontását csak akkor engedte meg, ha arra alapos és komoly ok mutatkozott. Az e törvény által létrehozott, úgynevezett általános bontó ok a felek közötti házaselet teljes és helyrehozhatatlan megromlása volt. A bírónak tehát

minden esetben vizsgálnia kellett, hogy a házasság reménytelenül megromlott-e. Az 1952-es szabályozás eredményeképpen a vétkességnek többé nem volt közvetlen hatása magára a bontásra, vagyis a házasságot fel lehetett bontani annak a félnek a kérelmére is, aki úgymond előidézte a házasság megromlását.

A Csjt. 1974. évi módosításakor a jogalkotók az alapos és komoly ok koncepciójával szakítottak, és a Legfelsőbb Bíróság 1964. évi 3. számú Irányelve nyomán a házasság felbontásának okaként annak a teljes és helyrehozhatatlan megromlását fogalmazták meg. A házasság ilyen megromlására utal a házastársaknak a tényleges elhatározáson alapuló a házasság felbontására irányuló befolyásmentes, egyező akaratnyilvánítása, ha a felek a következő kérdésekben megegyeznek: házastársak közös gyermekének elhelyezése és tartása, a szülő és a gyermek közötti érintkezés, a házastársi tartás továbbá a közös lakás használata.

A Csjt. az 1986-os módosításában a közös megegyezés feltételeinek kereteit bővíti azzal, hogy a feleknek meg kell állapodniuk a közös ingó vagyon megosztásának ügyében is. Lényeges volt az a változás is, hogy a járulékos kérdésekben a feleknek egyezsége kell jutniuk, a bírósági döntésre nem volt szükség. Ez a törvény ismeri először az egyező akaratnyilvánítással kért bontások azon formáját, hogy a házastársak legalább 3 éve külön lakásban élnek, ekkor azonban igazolniuk kell, hogy a gyermekük érdekében megfelelően gondoskodtak elhelyezéséről és tartásáról.

A mai hatályos Csjt. szövege szerint *„A házasság teljes és helyrehozhatatlan megromlása utal a házastársaknak a házasság felbontására irányuló végleges akarat-elhatározáson alapuló, befolyásmentes, egyező akaratnyilvánítása.”* Véglegesnek lehet tekinteni az elhatározást akkor, ha

a./ a házastársak a közös gyermek elhelyezése és tartása, a szülő és gyermek közötti kapcsolattartás, a házastársi tartás, a közös lakás használata, valamint - az ingatlanon fennálló közös tulajdon megszüntetése kivételével - a házastársi közös vagyon megosztása kérdésében megegyeztek és egyezségüket a bíróság jóváhagyta, vagy

b./ a házastársak között legalább három éve megszakadt az életközösség úgy, hogy külön lakásban élnek és igazolják azt is, hogy a közös gyermek elhelyezését a gyermek érdekeinek megfelelően rendezték.

Ma tehát nem feltételként szerepel a járulékos kérdésekben való megegyezés, hanem az akaratnyilvánítás véglegessége lesz teljes azal, hogy a járulékos kérdésekben megegyezés van.

„A család a társadalom természetes és alapvető egysége és joga van a társadalom, valamint az állam védelmére.” továbbá:

„A házasság tekintetében a férfinak és a nőnek, mind a házasság tartama alatt, mind a házasság felbontása tekintetében egyenlő jogai vannak” - írja az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata a 16. cikkben, megalapozva ezzel a család védelmének huszadik századi világtenenciaként elterjedt gondolatát. Ma azonban a válás párbaj. „Mindkét fél egyszerre sértett és kihívó benne. Egyik fél sem érzi át a másik sértettségének valódiságát. Mindkét felet megrázza, mindkettőt kikészítheti a dulakodás. A pszichológiai, szociális, gazdasági, jogi következmények életre szólnak.”

A békítési tevékenység

A bíróságnak a bontóper jellegéből fakadó és már az 1911. évi 11. tc-ben is meglévő funkciója a békítő tevékenység. A bíróság a per bármely szakaszában megkísérelheti a felek kibékítését. Hazai jogunkban egyre növekszik a bíróságok konfliktusfeloldó szerepe iránti elvárás, amelynek a bíróságok nem tudnak maradéktalanul eleget tenni, mert hiányzik az ezzel összefüggésben működő szociális védőhálózat. A bíróság békítő tevékenységének súlyát növeli, hogy sokszor a bírósághoz forduló házastárs figyelmeztetésnek szánja az eljárást, illetőleg fórumot keres az összeütközés feloldására. Mindez a jog oldalán úgy jelenik meg, hogy *„a házasság felbomlásának megakadályozására úgyszólván világszerte a konfliktusok keletkezésének megelőzését hangsúlyozzák, de egyre erősebb hangsúly helyeződik a már kifejezett konfliktus békés oldásának lehetőségére is.”*

A bíróság békítő tevékenysége sikerrel járhat azokban az esetekben, amikor a pert a házastárs csak azért indítja, mert jelezni akarja a konfliktust, és valójában a házasság harmóniáját szeretné megteremteni még akkor is, ha még erős a kötődés a házaspár között az igen éles ellentétek ellenére is. Jelentős külső tényezők a békítés eredményességénél a házastársak jövőjének elképzelése, hogy van-e mellettük új partner, a külön eltöltött idő hosszúsága és az is, hogy a sérelem jellegénél fogva tolerálható-e vagy sem.

A mai magyar bontójogban tehát családvédelmi szempontból igen jelentős szerepe van a békítésnek, hiszen bíró segítségével átgondoltabbá tehető a válási szándék vagy esetleg el is tántoríthat a válástól, és így akkor nem kerülhet sor arra, hogy egy szülő akkor állítaná vissza a házasságot, amikor már sem a gyermek nevelésének jogát, sem a lakás használatát nem neki biztosította a bíróság

A gyermek elhelyezése

„A társadalom számára a szülő-gyermek viszony - vagyis a család - fontosabb, mint a házasság, s ez utóbbinak a minősége is elősorban a szülő-gyermek viszonya, illetve a gyermekvállalásra és nevelésre való kihatásai miatt váli közüggé.” (Dr.Szilágyi Vilmos: A házasság jövője, avagy a jövő házasságai)

„A válás elvileg mindig, valójában azonban csak az esetek egy részében hat ki hátrányosan a gyerekre. Gyakorlatilag az esetek egy részében a gyermek számára jótétemény szülei feldúlt házasságának a felbontása, a veszekedésekkel, fenyegetésekkel terhes légkör megszűnése. Ha a gyermeknek az a szülője, akivel együtt marad, szerensés új házasságot köt, és alkalmas nevelőszülő foglalja el az alkalmatlan vér szerinti szülő helyét: a gyermek a válással nyert. Az egyik szerető szülő-jétől elszakadó gyermek azonban feltétlenül vesztes és fájdalmas veszteséget szenved a tőle elszakadni kényszerülő szülő is.” (Katonáné Soltesz Márta: Házasság, család, válás - és a jog. Gondolat, Bp. 1982.)

Az előbbi két idézet is rávilágít arra, hogy elérkeztünk a családjog egyik legtöbbet vitatott kérdéséhez, oda, hogy „kié legyen a gyermek?”. Ma még nincsenek megbízható adatok arra nézve, hogy milyen típusú gyermekelhelyezés hogyan befolyásolja a különböző korú, nemű, személyiségű gyermeket. „Az elérhető tapasztalati kutatások semmilyen biztos támpontot nem adnak valamilyen tudományosan megalapozott gyermek-elhelyezési gyakorlat kialakítására.” (Bognár Gábor-Telkes József: A válás lélektana. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Bp. 1986.)

Egy azonban biztos, hogy bírói gyakorlatunk és családjogi törvényhozásunk általában gyermekközpontú. A Csjt. a házasság felbontásáról rendelkező első szakaszának második fordulata kimondja: „A házasság felbontásánál a közös kiskorú gyermek érdekét figyelembe kell venni.” Ugyancsak a gyermekcentrikusságra utal az, hogy a házasság érvénytelenítése vagy felbontása esetében a bíróságnak a közös kiskorú gyermekek elhelyezése és tartása felől - szükség esetén - erre irányuló kereseti kérelem hiányában is határoznia kell. A bíróság itt is gyermekvédő funkciót lát el, méghozzá akkor is, ha ez a szülői jogok bizonyos mértékű korlátozásával jár.

Családjogunk alapelvei között szerepel a gyermek védelmének az elve és a szülői jogok gyermek érdekében történő gyakorlásának elve. Az utóbbi azt jelenti, hogy ha a szülő nem társadalmi rendeltetésének megfelelően gyakorlja felügyeleti jogát, akkor korlátozható jogai gyakorlatában, megfosztható attól, sőt büntetőjogi felelősség is hárulhat rá.

A Legfelsőbb Bíróság XXI. Polgári Elvi Döntése tartalmazza azt az elvet, hogy ha a bíróság a gyermekelhelyezésről és -tartásról kereseti

kérelem hiányában dönt, a szülők egyezségétől meg kell tagadni a jóváhagyást, ha az a gyermek érdekének ellentmond. A bíróság felelősége még fokozottabb, hiszen a felek közötti megegyezés esetén a bíróság el van zárva attól, hogy a felek között kialakult tényleges helyzetet értékelje, és a jóváhagyás feltétele pedig az, hogy a bíróban kialakuljon az arról való meggyőződés, hogy a szülők közös döntése megfelel a gyermek érdekének.

A gyermek érdeke olyan általános érdek, melyet a jogvédelemre hivatott minden állami szerv köteles funkcióján belül szolgálni. Ezen alapul a Csjt. 12. §, (2) bekezdésében a keresetindítási jog szabályozása, azaz a gyermek elhelyezése, valamint az elhelyezés megváltoztatása iránt a szülő, a gyámhatóság és az ügyész indíthat pert.

A Csjt. 72/A §. (1) bekezdése alapján a gyermek elhelyezéséről a szülők döntenek. A szülők megegyezésének hiányában a bíróság a gyermeket annál a szülőnél helyezi el, akinél kedvezőbb testi, értelmi és erkölcsi fejlődése biztosított. Ha a szülőnél történő telhelyezés a gyermek érdekét veszélyezteti, a bíróság a gyermeket másnál is elhelyezheti, feltéve, hogy ez a személy a nála történő elhelyezést maga is kéri. Ez a szülők körülményeire utalás nélküli szabályozás az elhelyezés objektív és abszolút rendező elveként a gyermek fejlődésének kedvezőbb feltételeit jelöli meg. Ez megfelel a házastársak egyenjogúsága elvének, valamint annak is, hogy ma már a házasság felbontása objektív alapon történik. A törvény kiemelt jelentőséget tulajdonít a szülők megegyezésének, mert a bíróság csak akkor dönt, ha a szülők nem egyeztek meg ebben a kérdésben.

A Legfelsőbb Bíróság - a 19. sz. Irányelvével módosított - 17. sz. Irányelve foglalkozik a gyermek elhelyezésével kapcsolatos általános szempontokkal. Az irányelv bevezetőjében alapvető és döntő szempontként deklarálják a gyermek érdekének a védelmét. Szükség van erre a házastársak egyenjogúságának követelménye és a gyermekes házasságok felbomlásának viszonylag magas száma miatt is. Az irányelv szerint indokolt a szülők felelőségének a fokozása.

Az irányelv foglalkozik a gyermekért való felelőséggel, a szülők megállapodásával és a bírói döntéssel a gyermekelhelyezésről, a harmadik személynél történő elhelyezéssel és a gyermekelhelyezés megváltoztatásával.

A Felelőség a gyermekért címszó alatt kimondja az irányelv a Csjt. alapján a házastársak egyenjogúságát, és ebből következően a gyermek ellátásáért és a neveléssel kapcsolatos feladatok teljesítéséért való közös felelőséget. A család felbomlása a gyermek életét megzavarja, ezért inti a jogalapot arra, hogy könnyelműségből, meggon-

dolatlan kalandoktól és indulatoktól vezéreltetve ne zavarják meg a család egységét. A bíróságnak ezért vizsgálnia kell a házassági bontóperben, valamint a bontás nélkül indult gyermek-elhelyezési perben, hogy van-e remény a család egységének a helyreállítására. Ez főként akkor járhat eredménnyel, ha mindkét szülő őszintén ragaszkodik a gyermekéhez, ehhez azonban szükség van a szülők környezetének támogatására és a társadalom segítségére. A bíróság célját a gyermek sorsáért való szülői felelősségérzet erősítésében jelölik meg. A bíróság a válás hátrányos következményeinek felvázolásával ugyanis meggondolásra készítheti a feleket, hogy megkíséreljék a családi életük helyreállítását. Ha azonban a házasság véglegesen és helyrehozhatatlanul megromlott, akkor arra kell törekedni, hogy a házassági kötelék felbontása ne járjon azzal a következménnyel, hogy a gyermek bármelyik szülőjétől érzelmileg elszakad.

A szülők akkor járnak el a Csjt. szellemében, ha megállapodásuknál a gyermek érdekét tartják szem előtt, s e tekintetben egyetértésre törekednek. Az Irányelv szó szerinti szövege ezt mondja: „*A gyermek elhelyezése nem lehet a rossz értelemben vett alku tárgya.*” Így a bíróság nem hagyhatja jóvá a szülők egyezségét a gyermekelhelyezés kérdésében, ha az nyilvánvalóan ellentétes a gyermek érdekével. A bíróság figyelmezteti a feleket, hogy a megegyezésüknél ne legyenek elhallgatott fenntartásaik, és ne számítsanak arra, hogy később a gyermekelhelyezés megváltoztatását kérik. A bíróság által jóváhagyott egyezség köti a feleket, és az elhelyezés megváltoztatását két éven belül csak akkor lehet kérni a bíróságtól, ha az a felek közös kiskorú gyermekének érdekét szolgálja vagy valamelyik félre nézve súlyosan méltánytalan.

Az irányelv III. fejezete a bíróság döntésének szempontjait tartalmazza a gyermekelhelyezés kérdésében. A bíróság a szülők megegyezése hiányában határoz, valamint a Pp. 290. § (1) bekezdése értelmében akkor is, ha a házasság érvénytelenítése vagy felbontása iránt per van folyamatban, de a közös kiskorú elhelyezése és tartása iránt kereseti kérelem nincs.

A gyermekelhelyezés alapvető szempontja a gyermek érdeke. A bíróság a gyermek életét érintő összes körülmény feltárásával és együttes mérlegelésével határoz. A bíróság vizsgálja a szülőket egyéniségük, erkölcsi tulajdonságaik és életmódjuk szempontjából. A Csjt. 24. §-a alapján a házastársak hűséggel tartoznak egymásnak, és egymást támogatni kötelesek. Így például a házastárs és a gyermek indokolatlan elhagyása kétségesse teszi, hogy e szülő rendelkezik a gyermek neveléséhez szükséges személyi, erkölcsi tulajdonságokkal. Figyelembe veszi továbbá a gyermek kötődését és a felek anyagi- és lakáshelyzetét.

nek alakulását. Fontos adatokat szolgáltathat a döntéshez a környezet-tanulmány, a bölcsőde, óvoda, iskola véleménye, valamint a pszichológus szakvéleménye és szükség esetén a gyermek meghallgatása. A bíróság a gyermek elhelyezésével, illetve az elhelyezés megváltoztatásával kapcsolatos eljárása során - elháríthatatlan akadály esetét kivéve - mindkét szülőt meg kell hallgatnia. Indokolt esetben vagy ha azt a gyermek kéri, őt is meg kell hallgatni. Erre esetleg szakértő útján is sor kerülhet. Ha a gyermek a tizennegyedik életévét betöltötte, akkor csak a beleegyezésével hozható döntés az elhelyezéséről, kivéve, ha az általa választott elhelyezés a fejlődését veszélyezteti.

Egy pszichológusi és egyben rendszerelméletű megközelítés szerint *„az ideális gyermekelhelyezés az, amelyik a házassági kapcsolat elfogadása mellett, pontosabban annak ellenére a leginkább érintetlenül hagyja a szülő-gyermek alrendszer, illetve, amelyik a leginkább elősegíti, hogy mind az apa-gyermek, mind pedig az anya-gyermek kapcsolatok a lehető legteljesebb mértékben megmaradjanak a válás után is.”* (Bognár Gábor-Telkes József: A válás lélektana. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp., 1986.)

A gyermekelhelyezésnél a körülmények mindenoldalú feltárására a következő eseti döntésben is találhatunk utalást.

Az 1980/8. bírósági Határozatokban a 287-es jogesetben: *„A gyermek elhelyezése iránt indított perben az elhelyezésnél irányadó valamennyi körülmény gondos vizsgálata és egybevetése alapján lehet csak állást foglalni abban a kérdésben, hogy melyik szülőnél kedvezőbb a gyermek jövőbeli fejlődése. A szakértői véleményében ellentmondásos fejtegetés után jut el a végkövetkeztetésig, ezeket az ellentéteket nem oldja fel. A szakértői vélemény szerint a gyermek az alperes apánál megfelelő helyen van, fejlődése biztosított, mégis végsőképpen azt fejté ki, hogy a gyermeknek az anyával való azonosulás szükségessége miatt az anya állandó közelségére - az anyánál való elhelyezésre - volna szüksége.”* A szakértői vélemény ebben az esetben kiegészítésre szorult.

A gyermek elhelyezésénél általában felmerülő szempontok irányadók akkor is, ha a bíróság ideiglenes intézkedéssel határoz a gyermek elhelyezéséről.

Az elhelyezésnek vannak bizonyos különösen jelentős körülményei. Ezek az Irányelv szerint: a gyermek neme és életkora, az elhelyezés állandósága és a testvérek együtt nevelése.

„Önmagában a gyermek nemének és életkorának nem lehet döntő szerepe az elhelyezésnél. A gyermek neme és kora csak az ügy valamennyi körülményének egymással összefüggésben történő vizsgálata során értékelhető, különösen azzal kapcsolatban, hogy a gyermek nemére

és korára tekintettel melyik házastárs mutatott több és jobb nevelési készséget." (11). A Csjt. 1974. előtti szabályai szerint a hatodik életévét betöltött fiúgyermeket rendszerint az apjánál, a leánygyermeket és a hatodik életévét be nem töltött fiúgyermeket pedig az anyánál kellett elhelyezni. Ma a bírósági gyakorlat csak akkor tulajdonít jelentőséget a gyermek korának és nemének, ha ezt a gyermek érdekei indokolják. Így például kisebb korú gyermekek és leányok nevelése - alkati és érzelmi sajátosságaikra tekintettel - anyai nevelést, serdülőkorban lévő fiúgyermek nevelése pedig inkább apai irányítást igényel, feltéve, hogy az apa, illetve az anya a gyermek nevelésére nem alkalmatlan.

Az elhelyezés állandóságával kapcsolatban az Irányelv azt mondja, hogy a gyermek egészséges személyiségfejlődését az segíti elő, ha megszokott környezetében nevelkedhet. A gyermeknek biztonságérzetet ad a megfelelő környezet állandósága, azonban a környezetváltozás vagy az elhelyezés váltogatása szorongást, félelemérzetet kelthet benne. A gyermek személyiségére károsan hatott az, amikor a bíróság az apa szülői felügyelete alá helyezte a gyermeket, ahol a gyermek jól érezte magát, de az apa a gyermeket indokolatlanul elzárta az anyával való érintkezéstől, és a gyermeket az anya ellen hangolta. A gyermek érzésvilágára ez kiszámíthatatlanul hat, szembefordulhat mindkét szülőjével, és később a közösségbe való beilleszkedés zavarait idézheti elő. Az apának ez az említett magatartása rossz irányba befolyásolja a gyermek fejlődését, érdekeit súlyosan sérti, és alapot ad arra a következtetésre, hogy nem alkalmas a gyermek nevelésére. (BH 1988/2. 35.)

Ha a szülő súlyosan vét a gyermek érdekei ellen, vagy ha törvényes rendelkezésnek ellenszegülve a gyermeket magánál visszatartja, akkor a gyermek érdekében meg kell változtatni a környezetét. A gyermeket fel kell készíteni arra, hogy átkerül a másik szülőhöz, és abban is segíteni kell neki, hogy új otthonát úgy szakja meg, hogy a másik szülővel megfelelő kapcsolatot tarthat fenn.

Mivel a testvérek közössége jelentős erő, ezért a gyermekek elhelyezésénél általában arra kell törekedni, hogy a szülők válása után is együtt maradjanak. A „válási sérülések” begyógyulásánál jelentős lelki támaszt nyújthatnak egymásnak a testvérek. Ha mindkét szülőnél egyformán kedvezőek a feltételek, akkor is csak indokolt esetben lehet a testvéreket egymástól különválasztva elhelyezni.

A tapasztalatok azonban azt mutatják, hogy korkülönbség, adottságok, érdeklődési kör stb. alapján különbözik a családokban a testvérek egymáshoz való kötődése. A gyermeket az egyik szülőhöz olyan mély érzelmi kötődés fűzheti, amely erősebb a testvéri szeretetnél. Ilyen esetben a bíróság jóváhagyhatja a testvéreket szétválasztó megállapo-

dást, valamint maga is dönthet úgy, hogy a testvéreket megosztva helyezi el.

A Csjt. 72/A. § (1) bekezdése alapján, ha a szülőnél történő elhelyezés a gyermek érdekét veszélyezteti, a bíróság a gyermeket másnál is elhelyezheti, feltéve, hogy ez a személy a nála történő elhelyezést maga is kéri. Ilyenkor leginkább a közeli rokonok közül választanak ki valakit, aki alkalmas a gyermek gondozására. Előnyt élvez az a nagyszülő vagy más személy, aki addig is bizonyította alkalmasságát, és továbbra is vállalja a gyermek nevelését. A harmadik személynél történő elhelyezés esetén ezt a személyt a kiskorú gyámjával kell rendelni. Ha egyik szülő sem alkalmas a gyermek gondozására, és harmadik személy sincs, akinél a gyermek elhelyezhető, és a kiskorú érdekében állami gondoskodás látszik indokoltnak, a bíróság haladéktalanul megkeresi a gyámhatóságot a szükséges intézkedések megtétele végett.

Lényeges kérdés még a gyermek elhelyezésének megváltoztatása. A Csjt. szerint az elhelyezés megváltoztatását abban az esetben lehet kérni, ha azok a körülmények, amelyekre a bíróság a döntését alapította, utóbb lényegesen megváltoztak, és ennek következtében az elhelyezés megváltoztatása a gyermek érdekében áll. A sikeres perlés érdekében itt tehát kettős feltételt kell teljesíteni. Nem elég pusztán a körülmények megváltoztatása, azt is vizsgálni kell, hogy a gyermek fejlődése eddigi környezetében biztosítva van-e, az elhelyezés megváltoztatására a gyermek érdekében szükség van-e. Önmagában nem elegendő ok az elhelyezés megváltoztatására a szülő új házasságkötése, szükséges még az is, hogy az új házastárs ellenszenvet érezzen a gyermek iránt, vagy a mostohatestvérek között tartósen rossz kapcsolat alakuljon, és ezáltal a gyermek fejlődése az új környezetben ne legyen biztosított.

Az irányelv még felhívja a figyelmet arra, hogy *„a szülő gyakran éppen azzal bizonyítja a gyermek nevelésére való alkalmatlanságát, hogy a gyermek elhelyezés megváltoztatása iránt sorozatosan egymás után indított perekkel nyugtalanítja a gyermeket megfelelően gondozó szülőt, és zavarja a gyermek neveléséhez elengedhetetlenül szükséges nyugodt légkört.”* Az ilyen szülő nem tudja felismerni gyermeke érdekét, és ez a magatartás súlyosan esik az ő terhére.

A közös lakás használatának megosztása

A házassági bontóperrel együtt járó, szinte a legtöbb problémát okozó „járulékos kérdéshez” érkeztünk. A házastársak számára nehéz a választás: ki fog távozni? Meg lehet-e a lakást természetben osztani?

A házastársak lakáshasználatának rendezésével a Csjt. 31/A. §. 30/D §-ai foglalkoznak.

A házastársak a közös lakás további használatában a házasság felbontása esetére megállapodhatnak. A szerződés létrejöhet a házasság megkötése előtt és a házasság fennállása alatt is. Megegyezhetnek abban is, hogy az egyik házastárs a lakást elhelyezési és térítési igény nélkül elhagyja. Ha a felek olyan lakásra kötnek szerződést, amely a szerződéskötés időpontjában már megvan, akkor a szerződésben ezt a lakást kifejezetten meg kell jelölni. Indokolt lehet a szerződéses megállapodás akkor, ha a házasuló felek valamelyiküknek különvagyoni lakásába költöznek. A felek megállapodásának érvényességi kelleke a közokiratba vagy jogi képviselő által ellenjegyzett megánokiratba foglalás.

Az egyezséget jóváhagyó végzésben a bíróságnak kell rendelkeznie arról, hogy a távozásra köteles házastárs tarthat-e és milyen elhelyezésre igényt, és ehhez szükséges tényállást fel kell derítenie.

A bíróság ilyenkor a lakáshasználat kérdésében a felek érvényes szerződés alapján köteles dönteni, csupán a kiskorú gyermek lakáshasználati jogára figyelemmel rendezheti a lakás használatát a házastársak megállapodásától eltérően. A törvény elismeri a kiskorú gyermek lakáshasználati jogát azzal, hogy ezt - életkörülményeinek megfelelően - általában a volt közös lakásban kell biztosítani. Ettől a jogától a szülők szerződése sem foszthatja meg, akár a szerződés megkötése előtt, akár utána született.

Ha lakásban a házastársak - egyikőjük vagy mindkettőjük - tulajdonjoga vagy bérleti joga alapján laknak, a házasság felbontása esetén megegyezés hiányában - kérelemre - a bíróság dönt a lakáshasználat felől.

A házastársak közös tulajdonában vagy közös bérletében lévő lakás használatát meg kell osztani, ha azt a lakás alapterülete, alaprajzi beosztása és helyiségeinek száma lehetővé teszi. A bírói gyakorlat szerint minimális feltétel a lakás szobáinak, szoba céljára használható helyiségeinek tekintetében az, hogy a lakásban legyen legalább két szobának használható helyiség, és mind a két szoba előszobából vagy más helyiségből nyíló, különbejáratú legyen. Az is elfogadható, ha az egyik szoba a fürdőszobán keresztül megközelíthető. Csak igen kivételes esetben fogadható el az osztott használatnak az a módja, hogy a feleknek egymás szobáin kelljen átjárniuk, mégpedig olyan esetekben, ha a közös használatnak ez a formája a különélés alatt már kialakult köztük, és az jelentősebb konfliktushoz nem vezetett. A használat olyan rendezése, amelynek következtében bármelyik fél arra kényszerül, hogy a mellék-helyiségeket a lakáson kívülről, vagyis az udvaron keresztül tudja csak

megközelíteni, a jelenleg is szűkös lakáskörülmények között sem valószínűleg meg.

Két vagy többszobás lakást nem lehet megosztani, ha ez zsúfoltságot eredményezne az egyik házastárs és a nála elhelyezett gyermek bennlakása esetén. Nem osztható meg a lakás használata, ha a házastárs korábbi magatartására figyelemmel a közös használat a másik házastárs vagy a kiskorú gyermek érdekeinek súlyos sérelmével jár. Így, ha a házastárs botránys, garázda vagy a másik házastársnak és a kiskorú gyermeket egyéb okból súlyosan zavaró magatartást tanúsít.

Ha a lakás használata nem osztható meg, a bíróság a közös tulajdonban álló lakás esetében az egyik házastársat az egész lakás kizárólagos használatára jogosítja fel, illetve bérlakás esetében a bérlőtársi jogviszonyt megszünteti és az egyik házastársat a lakás elhagyására kötelezi - írja a törvény -, miáltal a másik házastárs a bérlakás egyedüli bérlőjévé válik.

A Csjt. 31/B §-ának (6) bekezdése szerint a bíróság - a házastársak egyikének kérelmére - a bérlőtársi viszonyt akkor is megszüntetheti, ha a közös lakást két másikra el lehet cserélni, és a lakáscsere folytán mindkét házastárs megfelelő lakáshoz juthat. Ilyenkor a bíróság határozza meg, hogy melyik házastárs melyik lakásba költözzék. Kívülálló személyek is felajánlhatják lakásikat cserére, ehhez a tárgyaláson szóban tett vagy a tárgyaláson kívül teljes bizonyítható erejű okiratba foglalt olyan nyilatkozat szükséges, amely kiterjed a csere összes lényeges feltételére. A lakáscsere elrendelésére sor kerülhet mindjárt a házasság felbontásakor, de később, akkor is, ha a bíróság a lakás használatáról már egyéb módon döntött.

A közös tulajdonú lakás vagy közös bérlemény használati jogának rendezése után essen szó a különvagyoni lakás vagy önálló bérlemény helyzetéről a házasság felbontása után.

Ha a közös lakás az egyik házastárs különvagyona vagy önálló bérlete (tehát a másik házastárs nem bérlőtárs), akkor a lakáshasználati jog ezt a házastársat illeti meg. A másik házastársat kivételesen és csak akkor jogosítja fel a lakás megosztott vagy esetlegesen kizárólagos használatára, ha a lakáshasználatra jogosult gyermek nála van elhelyezve. Sokak szerint ez a rendelkezés méltánytalan, sőt még a tulajdonjog korlátozását is jelenti, hiszen esetleg a tulajdonost kötelezik a lakása elhagyására. Valójában itt két alkotmányos jog vetekszik egymással: a tulajdonjoghoz fűződő jog és a gyermek jogainak alkotmányos védelme. A kiskorú gyermeknek alkotmányos joga, hogy róla a szülők és szükség esetén az állam gondoskodjék. Ezért a gyermek alapvető jogainak érvényesülése végett elkerülhetetlen a volt házastárs

különvagyonába tartozó lakás használatának korlátozása. A törvény egy megszorítást tartalmaz: szolgálati lakás esetén a bérlőt a lakás elhagyására kötelezni nem lehet.

Az egyik legnyomósabb szempont - mint már említettem - a lakáshasználat kérdésében való döntéskor, hogy a gyermek kinél van elhelyezve. A gyermeknek alanyi joga van szüleivel szemben is arra, hogy lakásukban elhelyezéséről gondoskodjanak. A gyermek a jogvitának nem résztvevője, mégis az ő lakáshasználati jogának van jelentősége abban, hogy a bíróság miként határoz.

A Csjt. 31/C §-ának (1) - (5) bekezdései szabályozzák a lakáshasználati jog ellenértékét. Eszerint a lakásból távozó házastárs a lakáshasználati jog ellenértékének rá eső részére jogosult. A lakáshasználati jog ellenértéke - ha a lakás közös tulajdonban vagy valamelyik házastárs tulajdonában áll - akkor a lakás beköltözhető és lakott forgalmi értékének a különbözete. Viszont bérlakás esetén a lakáshasználati jog ellenértéke legalább a hasonló önkormányzati bérlakásra meghatározott pénzösszegben határozható meg, azaz az az összeg, amit a bérleti szerződés közös megszüntetése esetén a bérlő kap. Ezt a térítést az önkormányzat rendelete határozza meg. A távozó házastárs a használati jog ellenértékének arra a részére tarthat igényt, amely őt a visszamaradt volt házastársa és a lakáshasználatra jogosult gyermekek számára tekintettel, arányosan megilleti.

Tehát ha a lakáshasználatra csak a két házastárs jogosult, akkor az eltávozó házastársat az ellenérték fele illeti meg. Amennyiben a házaspárnak kiskorú gyermeke van, az arány kiszámításánál reá is figyelemmel kell lenni, az eltávozó házastárs hányadát - rendszerint az ellenérték egyharmadáig - arányosan csökkenteni lehet. A jogosultnak járó összeg ugyanis - különös méltánylást érdemlő esetet kivéve - nem lehet a használati jog ellenértékének egyharmadánál kevesebb, kivéve ha az egyik házastársat a másik fél különvagyonában lévő lakás elhagyására kötelezte a bíróság, vagy ha a távozó házastárs nem volt bérlőtárs.

Jelenleg a tulajdonos által lakott lakás forgalmi értéke általában a beköltözhető érték 50-60 %-át teszi ki. A forgalmi értéket csökkentik az ingatlan használhatóságát korlátozó terhek, például a különféle szolgalmi jogok vagy elidegenítési tilalom.

A bérleti jog ellenértéke adott esetben magasabban is megállapítható, ha az átlagosnál jobb állapotban van a lakás, korszerű vagy luxus kivitelezésű.

Az ellenértéken felül a távozó házastárs igényelheti a lakásra fordított értéknövelő beruházások megtérítését is, ha a ráfordítás a használati jog ellenértékében nem fejeződik ki.

A gyakorlatban sokszor előfordul, hogy a lakásban maradó házastárs vagyoni helyzeténél fogva nem képes a lakáshasználati díj megfizetésére. Ilyenkor mindkettőjük érdekében indokolt a házastársi közös vagyon ráeső részét az ellenérték összegével csökkenteni. A használati jog ellenértéke a lakás elhagyásával egyidejűleg esedékes.

A bíróság az eltávozott házastárs bérlőtársi jogviszonyát megszüntetheti, ha ezt kéri a visszamaradt házastárs, valamint az eltávozó a visszatérés szándéka nélkül hagyta el a bérlakást.

Ha a bíróság döntése vagy a felek megállapodása következtében a bérlakást a volt házastársak között a lakás használatát természetben osztják meg, akkor a felek a lakás bizonyos részeit kizárólagosan, a többi részét közösen használják. Ilyenkor rendkívül fontos, hogy a felek egymást nem zavarva viselkedjenek. A bérlőtársi viszony megszüntetését kérheti a volt házastárs, ha a vele együtt lakó személy:

a./ a lakással kapcsolatos közös költségek őrá eső részét nem fizeti meg,

b./ a közös használatú helyiségeket szándékosan rongálja, beszenyenezi,

c./ a lakásban élők nyugalma zavarja, botránys magatartást tanúsít,

d./ lakrészébe a törvény tiltó rendelkezése ellenére mást befogad.

A kereset megindítása előtt a bérlőtársat fel kell hívni a közös költségek reá eső részének megfizetésére, illetőleg a zavaró magatartás megszüntetésére. Nincs szükség előzetes felszólításra, ha a magatartás olyan súlyos, hogy a sérelmet szenvedett féltől nem várható el a bérlőtársi jogviszony további fenntartása. Ha a felszólítás eredménytelen volt, a keresetet a felhívásban megszabott határidő elteltétől, illetőleg a sérelmes magatartás folytatásától vagy, ha pedig a felszólításra nincs szükség, a tudomásra jutástól számított harminc nap alatt kell a bíróságon benyújtani. Ezen határidő elmulasztása jogvesztéssel jár.

Akár a házaspár megállapodása, akár a bírósági döntés nem jelenthetnek végleges rendezést a lakáshasználat ügyében. A PK 279-es állásfoglalás szerint ugyanis, ha a volt házastársak közös vagy egyikük kizárólagos tulajdonában lévő lakáshasználatának rendezését követően beállott körülmények folytán a rendezés szerinti használat fenntartása sérti valamelyik fél lényeges jogos érdekét, a bíróság a használatot a korábitól eltérően rendezheti.

Mint láttuk, itt is igen lényeges érdekek ütköznek. Ezek a gyermek érdeke, a lakásért keményen dolgozó tulajdonosok érdeke, valamint a távozó házastárs másik lakásban elhelyezkedési lehetősége. Bizonyos esetben a törvény dönti el közöttük az elsőséget. Itt már kevesebb mérlegelési lehetősége van a bíróságnak, mint akár a gyermekelhelyezésnél.

A lakáshasználat kérdésében a Legfelsőbb Bíróságnak számos eseti döntése van. Megállapították például, hogy *„a közös tulajdonban álló, volt házastársi közös lakás használatának megosztásáról a lakás adottságaiból kiindulva a felek méltányos érdekeit és a családvédelmi érdeket figyelembe véve kell döntenet.”* A családvédelmi érdekek alatt a bíróság egy másik esetben nevesíti a másik házastárs és a kiskorú gyermek érdekét, és ha a közös bérlemény ezen érdekek súlyos sérelmével jár, akkor az a "szubjektív megoszthatatlanság" (16)-ot jelenti, szemben az objektív okkal, amely a lakás műszaki adottságainak felel meg.